

Pri zagrebškem Globusu je izšla knjiga
Dragana Kalajdžića »Otok gole resnice«

Preizkušnje našega socializma

DELO

27.2.1986

Dragan Kalajdžić, nekdanji novinar Vjesnika in RTV Zagreb, je svojo knjigo »Otok gole resnice« metološko zastavil podobno kot pred njim Antonije Isaković svoj Hip 2 (Tren 2). Tudi tu gre namreč za pripovedi, tokrat človeka z imenom Augustin, čigar srce se je leta 1948 odločilo drugače, kot naj bi se moralo, pa so temu sledile posledice, ki so danes bolj ali manj že znane. Pripovedovalec zgodbe in Augustin se srečata v bolnišnici, drugi v njej tudi umre, prvemu pa zapusti del svoje zgodbe, ki se nato razpleta in dopolnjuje s pripovedovalčevimi poizvedovanji pri Augustinovih sorodnikih, znancih, prijateljih . . .

Poseben kompleks pri tem pa tvorijo Augustinovi zapiski iz časa vojne in kasneje razmišljanja o njegovi povojni usodi. Njegova krivda je seveda nesporna. V nasprotju z mnogimi drugimi informatorji (ki so v ječe sedli zaradi nepripravljenosti na spremembo razmer) je Augustin v najbolj odločilnem trenutku uniformiran stopil v »neko« ambasado in v vrtincu zasliševanj in pripovedovanj podpisal tudi izjavo. Kaj je pisalo v njej? Da se ne strinja s stališčem naše Partije, ker je to stališče nacionalistično, zato tudi prosi, da se mu omogoči odhod v tujino. Kaj je storil ambasador? Iz vsega je potegnil zaključek: »Napisali in podpisali ste, Augustin, da ostajate zvesti Stalinu . . .«

Podpisana izjava je bila dovolj za Sovjetsko zvezo. Zadovoljevala je tudi našim varnostnim organom. Kot da naivnost nima konca. Augustina sploh ni bilo treba prijeti, ker je spet sam (potem, ko ga je pekla vest) stopil k predstojnikom in odkrito povedal, kaj je storil. Priznal je seveda vse, kajti »človek ima vedno kaj priznati. To je prvo. Drugo. Če prizna za jajce, bo priznal tudi za kokoš in kurnik.« Ne pravijo zaman: »Ko zapoješ, ni pesmi nikdar konec.« Po tedanjem prepričanju se je odločil za najlažjo pot. Vse je povedal prijateljem, pričakoval je, da ga bodo premestili na manj odgovorno delovno mesto in izključili iz partije. Toda pot ga je vodila drugam. V zapore in za osem let na Goli otok.

Kaj se je tam dogajalo? Bralci, ki v zadnjem času kolikor toliko spremljajo literaturo o informatorju (kajti o tem še vedno več pišejo pisateji kot politiki), so si iz številnih knjig že sestavili nekakšen mozaik razmer in življenja na otoku, kjer so grehe plačevali naši »stalinsti«. Klin se s klinom izbija, govori star pregovor. S kom torej izbiti stalinizem? Kaj sedaj pisati o obveznih dvovrstnih »šibanjih«, premeščanju kamenja z enega na drug kup, vlačanju peska iz ledeno mrzlega morja, o nenehni samokritiki, medsebojnem obtoževanju, pokoravanjih, tako imenovanih hladilnikih in tako naprej v nedogled. Domišljaja naših izganjalcev stalinizma je bila neizčrpna.

»Duh iz steklenice« (tako je naslov enega od poglavij v knjigi) pred bralce Kalajdžičeve knjige postavlja le nekaj drobcev teh razmer. Mozaik namreč ne more biti sestavljen. Kajti tako kot Dedijer v svojih knjigah tudi Augustin pravi, da je bil eden od pogojev, če si hotel priti z otoka, tudi ta, da si prisegel, da o nečem ne boš govoril. Namesto informatorjev knjige danes pišejo pisatelji. Branko Hofman ni bil na otoku, pa je vendar napisal na Slovenskem najbolj pretresljivo izpoved o Golem otoku (čeprav to ni glavna zgodba dela) – »Noč do jutra«. Igor Torkar je sicer sedel zaradi dachauskih procesov, v svojem »Umiranju na obroke« pa je pretresljivo opisal usodo politika Mirka Koširja (ki je umrl na otoku) in pisatelja Ludvika Mrzela (ki je duhovno in ustvarjalno umrl na otoku). Antonije Isaković je zapisal zgodbo izmišljenega Čeperka, podobnih primerov je še in še. Po statistiki, ki jo je leta 1983 v NIN-u objavil Milivoj Marković, je prvi roman s tematiko informatorja izšel v Sloveniji. To je roman Miška Kranjca, »Izgubljena vera« (objavljen leta 1945). Toda šele v zadnjem času so začeli pisci opisovati tudi Goli otok, Kolimo našega socializma.

Zato je nujno ob pretresljivih branjih o razmerah v sovjetskih stalinističnih taboriščih vzporedno prebrati tudi zgodbe o našem boju proti informatorju.

Sedeminsdeset lističev, ki jih je Kalajdžić potegnil iz Augustinove steklenice, na krajši ali daljši način, pričajo o razmišljanju enega od obsojencev z otoka. Kaj na primer piše na sedemindvajsetem? »Kolikokrat so se drli name: 'Priznaj!' In vsakič sem imel srečo: nisem razmišljal KAJ naj priznam, ampak ZAKAJ moram priznati. To me je rešilo.«

Augustinu je 26. julija 1978 odpovedalo srce. Tisto srce, ki ga je izdalo že trideset let prej. Kalajdžić knjigo zaključuje tako: »Toda, moj Augustin, ODPOVEDALO JE SRCE! Vsem na Otoku. Kako drugače razumeti, da je Otok obstajal?«

Pisatelj Dragan Kalajdžić je bil nekoč novinar, potem je doživel malo prometno nesrečo, po kateri je bil upokojen. Zapisovalec zgodbe je Augustina spoznal v bolnišnici, kjer je ležal zaradi hude prometne nesreče. Tako kot v Torkarjevi knjigi se tudi v Kalajdžičevi pojavljajo resnična imena naše zgodovine, kot sta na primer Hebrang in Žujović. Goli otok zaradi literarnega obravnavanja postaja nekakšen privid, ki stalno visi nad našo zgodovino. To bo vse dotlej, dokler ne izide prvo strokovno delo o tej temi, ali pa eden od njegovih zapornikov sam ne pretrga tiste obljube . . .